

Posudek oponenta disertační práce Kláry Flekové

Románské dlaždice v Čechách

předkládané v roce 2021 na Ústavu pro archeologii FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Románské dlaždice, kterým je práce věnována, jsou zde prezentovány z vybraných úhlů zkoumání založeném především na unikátním nálezovém souboru z ostrovského kláštera, novém vyhodnocení jeho nálezové situace a souborné katalogizaci rozsáhlé části nálezů uložených v Regionálním muzeu v Jílovém u Prahy. V souvislosti s tímto nálezovým celkem je diskutována problematika dlaždic vyšehradského typu v širším kontextu nálezů posledních let. Detailněji pak tyto soubory doplňují v chronologické návaznosti dlaždice z rotundy v Dolních Chabrech a patrně z kostela sv. Leopolda v jihomoravské Rokytné.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Z předloženého textu je patrná velmi dobrá orientace autorky v daném tématu, stejně jako schopnost analyzovat nálezové situace dle starších popisů a dokumentace, formulovat výzkumné otázky a vyhodnotit větší nálezové soubory. Slabší stránkou práce je formát obrazové dokumentace a dílčí závěry, které z ní autorka vyvozuje. Celkový přínos práce je však převažující.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Práce je logicky strukturovaná do tematicky jasně vymezených celků, které v některých případech ústí v závěr (kap. 2 a 5.1), jehož výsledky se pak promítají i v závěru celé práce (kap. 6). Z textu není zřejmý důvod výběrového použití dílčích závěrů. Cíle, stanovené v úvodu se autorka snaží systematicky naplňovat. Své závěry, často ve formě další výzkumných otázek či doporučení, opírá o kvalitní pramennou základnu a odbornou literaturu v rozsahu odpovídajícím aktuálnímu stavu poznání řešené problematiky.

V kapitole věnované dlaždicím vyšehradského typu se autorka zamýšlí nad počty dochovaných dlaždic na jednotlivých lokalitách a nad poměrem jejich zatoupení ve skladbě dlažby (kap. 3.2). Do těchto úvah je třeba začlenit i otázku zadání výroby celé dlažby, které muselo být do značné míry exaktní i v případech, kdy rezignujeme na existenci jednotného konceptu dlažby a připustíme solitérní vnímání symboliky jednotlivých reliéfů. S tím souvisí i míra našeho poznání výrobního procesu reliéfních dlaždic, ke kterému by dle mého soudu mohla přispět kvalitní dokumentace otisků reliéfů a výrobních stop. Metoda 3D skenování a následné komparace jednotlivých reliéfů dokáže díky případným drobným defektům či specifikům formy odhalit shodný původ dlaždic, stejně jako případné sekundární zásahy do pozitivu včetně definice variantního řešení reliéfu. Při posouzení odchylek v reliéfu je pak třeba zvažovat i možnost jejich vzniku při manipulaci s formou i dlaždicí při výrobě, případně i stupeň funkčního opotřebení dlaždice. Týká se to i v práci uvedené „brozanské varianty“ dlaždice vyšehradského typu se sfingou (s. 45–46), kdy kvalita reprodukce vyšehradské dlaždice neposkytuje dostatečná komparační data. I z nich lze však, jak i autorka uvádí, vyčíst posun formy. Ten s největší pravděpodobností způsobil odchylku v ocasní části reliéfu a může stát i za blíže nespecifikovanými a dle autorky hůře viditelnými proporčními rozdíly. Zbývá tak vyřešit odlišnou profilaci úst. Nápadně

shodné detaily obou provedení patrné i na základě předložené dokumentace však nepodporují teorii o kopírování, které by bylo při řezbě nové negativní dřevěné formy i podle dochovaného pozitivu jen stěží tak přesně proveditelné. Nelze rovněž vyloučit, že dílna disponovala více formami jednoho motivu od stejného autora, což by při výrobě dlaždic zrychlilo náročnou fázi formování.

Na rozdíl od autorky bych její vysvětlení funkce žlábků, případně rýh na spodní straně dlaždic nepovažovala za nedostatečně věrohodné (s. 94). Žlábkováním se zvětší plocha spodní strany dlaždic, čímž se zlepší její přilnavost a tím i pevnost dlažby, podpořená též vystupujícím žebry. Stejná kritéria vedla později k sice mělčímu, ale ve zdivu podobně účinnému prožlabení povrchu cihel. Mechanické zdrsnění spodní plochy dlaždic pomocí rýhování se ostatně uplatňuje i v současném řemesle. Úspora materiálu při formování dlaždice na úkor malty pak mohla rovněž ovlivnit rychlost výroby. Vezmeme-li v potaz časovou zátěž při zpracování většího objemu cihlářské hlíny v kontrastu s nízkým časovým nárokem na přípravu malty, nemusí být jednorázová výroba většího počtu dlaždic v tomto směru zanedbatelným argumentem.

Problematika obkládacích desek se dlouhodobě nachází na okraji badatelského zájmu i díky malé pramenné základně. V případě v práci zmiňovaných „tenkých obkládacích desek bez otvorů“ (s. 98–99) jde s největší pravděpodobností o obklady kamnových soklů, jak dokládá např. odkrytý zánikový horizont kamen v Banské Bystrici, datovaný písemnými prameny do roku 1500, kde byl vlastní sokl vyzděný z lomového kamene a cihel (Mácelová, M. 1998: Kachlová pec z 15. století z Banskej Bystrice, *Studia archaeologica slovacae mediaevalia* I, 85–96). K reliéfní výzdobě těchto desek se používaly kachlové formy, materiál bývá však na rozdíl od kachlů hruběji ostřený. Souvislost s terakotovou dlažbou se u nich nepředpokládá.

2. *Formální úroveň práce*

Formální stránka práce vykazuje velmi dobrou úroveň odborného textu s minimem gramatických klopýtnutí či překlepů při dodržení požadavků na formát bibliografických odkazů. Ojedinele chybí odkazy na obrazovou dokumentaci (např. s. 95), citace Krajíc 2008 vypadla ze seznamu literatury.

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Přibližně polovinu celé práce zaujímá již zmiňovaný katalog – kap. 8, metodika jeho zpracování je však uvedena předčasně už v kap. 4.3. Grafické řešení katalogu je díky střídavému zarovnání textových pasáží a obrazové dokumentace k levému a pravému okraji uživatelsky poněkud nepříznivé. Doporučila bych doplnit z kolika exemplářů dochované zlomky každého z typů pocházejí, stejně jako měrná minima a maxima kompletně dochovaných jedinců jednotlivých typů dlaždic. K upřesnění způsobu formování dlaždic by přispělo uvedení úhlu okosení stěn i popis použitého materiálu, orientační intenzita výpalu (někdy je na fotografii zachycen lom dlaždice naznačující méně kvalitní výpal, např. Inv. č. 361_77 na s. 159), stopy případných otisků pracovních pomůcek, nástrojů či prstů a pozůstatky pojiva z funkčního období dlažby.

4. *Vlastní přínos*

Hlavní přínos práce spočívá, i přes autorkou zdůvodněnou prozatímní rezignaci na chronologii, v katalogizaci nálezového souboru ostrovských dlaždic uložených v RM v Jílovém u Prahy a ve shrnutí argumentů zpochybňujících položení vzniku nejstaršího souboru dlaždic do 2. třetiny 12. století.

IV. Dotazy k obhajobě

Můžete podpořit pochybnosti (kap. 3.3) o metrickém vyhodnocení dlaždic a možnosti dobového použití exaktních geometrických principů na položení dlažby v interiéru malostranské rotundy sv. Václava (Čiháková – Müller 2020) příklady situací z jiných lokalit?

Lze u ostrovských, případně chaberských dlaždic či exemplářů z Rokytne pozorovat vrstvy různě ostřené hmoty, kladené při vbíjení do formy, a jakým způsobem mohl výrobní postup ovlivnit opotřebení a trvanlivost forem.

V. Závěr

Přes výše zmíněné postřehy rozšiřuje práce dosavadní poznatky o našich nejstarších souborech dlaždic a poskytuje dobrý základ pro jejich další zhodnocení.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěla*

18. 7. 2021